

Łukasz Popławski

Szanse rozwoju usług w opinii mieszkańców obszarów chronionych województwa świętokrzyskiego : wnioski

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 89, 250-269

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŁUKASZ POPLAWSKI

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

**SZANSE ROZWOJU USŁUG W OPINII MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW
CHRONIONYCH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO –
WNIOSKI**

Wprowadzenie

Parki krajobrazowe wraz z parkami narodowymi, rezerwatami przyrody i obszarami chronionego krajobrazu, siecią Natura 2000 tworzą układ wzajemnie uzupełniających się form ochrony przyrody, a związany z tym stopień rygoru prawnego zależy od lokalnych warunków. W ostatnich latach następuje wzrost powierzchni tych obszarów w całości obszaru Polski, w 1980 roku wynosił 3,5%, a w 1999 roku już 33,1%¹. Największy udział odnotowuje się w województwie świętokrzyskim – 62%. W województwie tym wśród 72 gmin wiejskich, w 49 przeważają omawiane obszary chronione w całości powierzchni. Podstawowym celem działania jest utrzymanie naturalnych procesów przyrodniczych, stabilności ekosystemów, a w szczególności zachowanie bioróżnorodności.

Rozwój przemysłu i usług zalicza się do działalności rozwijanej również na obszarach chronionych. Od wielu lat istotne jest wspieranie nie tylko rolnictwa, ale zwłaszcza usług na obszarach wiejskich w celu zapewnienia zwiększenia zatrudnienia poza rolnictwem, tym samym stworzenia warunków do rozwoju wielofunkcyjnego. W przypadku gmin na obszarach chronionych, mimo przepisów prawnych ograniczających działalność gospodarczą oraz braków

---

¹ *Rocznik statystyczny – Ochrona środowiska*, Wyd. GUS, Warszawa 2004, s. 278.

w infrastrukturze, mogą one rozwijać na swoim terenie przemysł i usługi, zwłaszcza w zakresie działalności okołorolniczej. Związane z tym przedsięwzięcia wymagają różnych form wsparcia, np. przez obniżkę lokalnych podatków lub tworzenie korzystniejszych warunków dla amortyzacji środków trwałych.

Systematyczny wzrost oraz konieczność pobudzania działalności gospodarczej na obszarach chronionych spowodowały zainteresowanie autora tematyką rozwoju usług, w tym również turystyki i rzemiosła, dlatego celem artykułu jest przedstawienie opinii mieszkańców obszarów chronionych województwa świętokrzyskiego w zakresie rozwoju usług.

1. Zakres i metodyka badań

Badania mające na celu określeniu podstaw dla kierunków rozwoju obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim są prowadzone przez autora od 1998 roku i trwają do dzisiaj. Obejmują one między innymi, rozpoznanie czynników wpływających na wielofunkcyjny ekorozwój obszarów chronionych. W ramach tych prac wykonano badania ankietowe w 44 gminach o przewadze obszarów chronionych i w gminie Iwaniska (48% powierzchni tych obszarów). Dane statystyczne oraz inne materiały stanowiły element uzupełniający. Uwzględnione jednostki stanowiły 61% gmin wiejskich w województwie świętokrzyskim i 90% jednostek wiejskich o przewadze w ich powierzchni obszarów chronionych. W artykule podsumowano tematykę usług na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego. Należy podkreślić, że usługi były wymieniane na szóstym miejscu, a turystyka na drugim lub trzecim (w zależności od gminy) wśród preferowanych kierunków rozwoju przez respondentów (rzemiosło było na ostatnim miejscu). W artykule zastosowano następujące metody badawcze: analogię, opis, dedukcję, indukcję i behawioralną. Kwestionariusze ankietowe wypełnili wszyscy zainteresowani tym problemem oraz osoby mające znaczący autorytet i wpływ na podejmowane decyzje, a w szczególności: wójt, radni, sołtysi, lokalni liderzy, pracodawcy, przedsiębiorcy, zainteresowani przyszłością gminy mieszkańcy, rolnicy, liderki organizacji kobiecych, liderzy organizacji społecznych i politycznych oraz związków zawodowych, ksiądz, aptekarz, lekarze i nauczyciele, co jest zgodnie z poglądem jaki prezen-

tuje J. Siekierski² oraz S. Zawisza i S. Pilarska³, że głównie takie osoby wyznaczają kierunki działań rozwojowych w danej społeczności wiejskiej. Dobór „prób” był celowy, trudno bowiem badać osoby, które nie były zainteresowane i nie rozumiały problemu rozwoju obszarów chronionych z punktu widzenia ich gminy. Rolnicy wśród ankietowanych stanowili od 30–40%. Wyniki odpowiedzi rolników stanowią podstawę niniejszej publikacji. Liczba ankiet skierowanych do mieszkańców w każdej z gmin wynosiła średnio 250, z których co najmniej 100 zostało wypełnionych i poddanych analizie. W grupie ankietowanych liczba kobiet i mężczyzn była porównywalna. Sumarycznie, wywiadem objęto 6600 respondentów, w tym 1800 właścicieli gospodarstw rolnych. Po weryfikacji surowego materiału statystycznego zakwalifikowano do bazy danych 5160 ankiet, z których 2858 wypełniły kobiety. Kwestionariusz wywiadu z mieszkańcami obszarów chronionych zawierał trzy części, uwzględniające założone cele pracy: pierwszą poświęcono sylwetce respondenta (wiek, wykształcenie, sytuacja materialna, a w przypadku rolników, np. sposób wejścia w posiadanie gospodarstwa). Najwięcej pytań dotyczyło opinii i poglądów mieszkańców na tematy związane z uwarunkowaniami rozwoju ich gminy i obszarów prawnie chronionych, w tym usług.

2. Oczekiwania mieszkańców obszarów chronionych w zakresie usług

Idea rozwoju zrównoważonego i trwałego ma szczególne znaczenie dla obszarów przyrodniczych, które spełniają różne funkcje, zwłaszcza promowanie ekologicznych kierunków rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, szczególnie rolnictwa zintegrowanego, a przede wszystkim ekologicznego oraz turystyki wiejskiej. Przy rozpatrywaniu obszarów chronionych wiele miejsca poświęca się także przemysłowi (nieuciążliwemu), rzemiosłu i usługom.

W badanych przez autora gminach istnieje szansa **na rozwój usług**. Szansą dla rozwoju usług są dla mieszkańców tych gmin: wynajem mienia państwowego lub samorządowego po preferencyjnych cenach (we wszystkich jed-

---

² J. Siekierski, *Rola liderów wiejskich w absorpcji finansowych środków unijnych dla rozwoju rolnictwa z obszarów wiejskich*, w: *Wpływ integracji europejskiej na przemiany strukturalne obszarów o wysokim bezrobociu*, red. L. Pałasz, Wyd. AR Szczecin, Szczecin 2004, s. 156–159.

³ S. Zawisza, S. Pilarska, *Liderzy wiejskich społeczności lokalnych*, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 2003, 1/2 (34), Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, s. 17–19.

nostkach oprócz Krasocina, Smykowa i Oksy), bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne (we wszystkich jednostkach oprócz Krasocina i Nowego Korczyna), a zwłaszcza ulgi i zwolnienia w zakresie podatku od nieruchomości (we wszystkich jednostkach, oprócz Krasocina i Oksy). Istotną szansą mogłyby być według respondentów również gwarancje kredytowe, co należy rozumieć jako chęć zapewnienia sobie zwrotu kredytu w razie niepowodzenia podjętych inwestycji (41 gmin, ale „nie” w Krasocinie, Górno i Sitkówce Nowiny oraz w Nowym Korczynie). Ponadto w 39 gminach ankietowani wskazywali na ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych uznając, że jest to szansa rozwojowa dla usług. Należy zwrócić uwagę, że podatek od środków transportowych jest – jak również podkreślano – jednym z większych obciążeń finansowych dla rolników dysponujących małym i średnim arealem ziemi. Wśród barier dla *rozwoju usług* ankietowani najczęściej wymieniali brak środków finansowych (we wszystkich gminach, oprócz Sitkówki Nowiny, ale zwłaszcza w Krasocinie). Ponadto respondenci wskazywali na brak instrumentów ekonomicznych wspierających omawiany rozwój w 32 gminach, a także brak opłacalności działalności usługowej – w 30 gminach. Wśród innych barier stwierdzano brak: bazy usług życia codziennego – w 9 gminach, bazy usługowej dla turystów – w 26 gminach, zorganizowanej sieci usług – w 29 gminach, a także zainteresowania usługami mieszkańców gminy – w 17 gminach⁴.

Warto podkreślić, że w zakresie rozwoju usług, mieszkańcy pokładają duże nadzieje oprócz gwarancji kredytowych (w 15 gminach na pierwszym miejscu), także w bezpłatnym doradztwie ekonomiczno-prawnym (w 16 gminach). Szczegółowe wyniki badań zaprezentowano w tabeli 1 i 2.

3. Możliwości rozwoju turystyki i rzemiosła

Turystykę powszechnie uznaje się za szansę dla obszarów wiejskich w ramach wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju, która może być podstawową funkcją pozarolniczą gospodarstw i mieszkańców wsi, zwłaszcza na obszarach chronionych. Głównym czynnikiem pobudzającym rozwój agroturystyki jest poszukiwanie przez producentów rolnych dodatkowych źródeł dochodów.

---

⁴ Ł. Popławski, *Uwarunkowania ekorozwoju gmin wiejskich na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, Wyd. Nauk PWN, Warszawa 2009, s. 235.

Na tereny wiejskie należy wprowadzać nowe dziedziny gospodarowania, dające zatrudnienie ludności i pozwalające na uzyskiwanie w gospodarstwach dochodów uzupełniających. Powszechnie uważa się, że istnieje potrzeba stworzenia lokalnych centrów wzrostu, w tym opartych na usługach na rzecz rozwoju lokalnego, również w zakresie usług na rzecz rolnictwa. Wśród takich form, które mogłyby wspierać rozwój obszarów chronionych, wymienia się rzemiosło oraz turystykę, a zwłaszcza – agroturystykę.

Turystyka jest postrzegana jako wysoko rentowna dziedzina działalności gospodarczej, przy czym turystyka alternatywna pojawiła się w krajach Europy Zachodniej już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Turystyka ta propaguje czynny wypoczynek w nieskażonym środowisku naturalnym, w otoczeniu miejscowej społeczności i innych ludzi. Najbardziej rozpowszechnioną formą tej turystyki jest *turystyka wiejska*, która – jak sama nazwa wskazuje – dotyczy obszarów wiejskich. Jest dostosowana do istniejących tam warunków i racjonalnie wykorzystuje miejscowe zasoby, które zapewniają uczestnikom ciszę, spokój oraz wypoczynek w naturalnym otoczeniu. W Polsce turystyka realizowana w gospodarstwach rolnych nazywa się agroturystyką, a w krajach Unii Europejskiej taka działalność formalnie traktowana jest jako dziedzina rolnictwa.

Rozwój nowych form turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki, stanowi niewątpliwie szansę dla rozwoju obszarów wiejskich. Działalność ta wpływa bowiem na łagodzenie skutków bezrobocia, którymi dotknięte są regiony wiejskie, a także na poprawę sytuacji finansowej. Dodatkowym argumentem za wspieraniem wszelkich form usług, w tym zwłaszcza turystyki a także rzemiosła, jest pokonanie wielu barier natury psychologicznej, a także finansowej. Atrakcyjność usługowa regionów wiejskich wynika głównie z uwarunkowań przyrodniczych, czyli czystego środowiska naturalnego czy żywności o wyższych walorach smakowych i zdrowotnych. Rozwój wszelkiej tego typu działalności gospodarczej osłabia negatywne zjawiska występujące na wsi, czyli bezrobocie i brak wiary mieszkańców wsi, że działalność pozarolnicza się opłaca. Nowe miejsca pracy i nowe źródła dochodów stanowią pierwsze objawy korzystnej roli turystyki. Rozwój wszelkiej działalności, a zwłaszcza turystyki sprzyja pobudzaniu przedsiębiorczości, modernizacji obiektów i tworzeniu no-

wej infrastruktury turystycznej, a także trosce o dziedzictwo kulturowe i historyczne⁵.

Wybór określonych usług, w tym zwłaszcza form turystyki, zależy w znacznym stopniu od podmiotów tam działających i ofert opartych na potrzebach rynku i własnych możliwościach. Podmioty wykonujące usługi muszą wykazywać się przedsiębiorczością, co jest szczególnie istotne w działalności agroturystycznej, gdzie rynek od strony popytowej zwiększył się i stał się konkurencyjny, natomiast popyt na te usługi pozostał na tym samym poziomie, przy coraz większych wymaganiach stawianych przez gości. Powodzenie rozwoju agroturystyki jest zależne od przeobrażeń ekonomicznych na wsi, od możliwości finansowych i uzyskania wsparcia kredytowego, poza tym od infrastruktury społeczno-gospodarczej gminy, od świadczonej na jej rzecz pomocy ze strony instytucji samorządowych i doradczych.

Domeną agroturystyki jest przestrzeń zapewniająca bliskość natury i swobodę poruszania się, ograniczająca kontakt z anonimowym tłumem i stwarzająca możliwość kontaktu zarówno z mieszkańcami, jak i innymi turystami. Charakteryzuje się małą skalą występowania, ułatwiając nawiązywanie wzajemnych więzi, dzięki którym ponowne przyjazdy w przyszłości stają się bardziej prawdopodobne. Jej nagły rozwój był efektem przemian społeczno-gospodarczych, wyzwalających poszukiwania nowych sposobów pozyskiwania dochodów⁶. Korzyści ekonomiczne agroturystyki łączą się z rozwojem gospodarstw rolnych, wsi i gminy dzięki dodatkowym dochodom gospodarstw rolnych oraz samorządów. Agroturystyka jest źródłem powstania i rozwoju dodatkowego rynku zbytu na produkty żywnościowe, zwłaszcza mało przetworzone i różnego rodzaju usługi miejscowe (rękodzielnictwo, rzeźbiarstwo). Stwarza także szansę dla rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej gminy, a przez to wpływa na podwyższenie poziomu życia mieszkańców oraz na dodatkowe zatrudnienie i dalszy rozwój, w tym usług.

Na podstawie badań w gminach znajdujących się w parkach krajobrazowych i obszarach chronionego krajobrazu województwa świętokrzyskiego, można wskazać, że szansą na rozwój tych terenów może być turystyka, która

---

⁵ Ł. Popławski, M. Rutkowska-Podołowska, J. Pakulska, G. Podołowski, M. Stepień, *Agroturystyka jako nowoczesna forma turystyki*, Zeszyty Naukowe WSTiJO w Warszawie 2011 (w druku).

⁶ A.P. Wiatrak, *Baza agroturystyczna w Polsce i uwarunkowania jej rozwoju w Polsce*, Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja, nr 403, z. 90. Kraków 2003, s. 78–79.

w większości gmin wymieniana jest jako druga lub trzecia w kolejności najważniejszych kierunków rozwoju po rolnictwie.

Powodzenie rozwoju turystyki zależy również od wzajemnej współpracy gminy z jej mieszkańcami. Władze lokalne często nie mają pełnej informacji o agroturystyce w gminie, dlatego w celu poprawienia istniejącej sytuacji o jednych z podstawowych zadań samorządów gminnych powinna należeć ocena możliwości rozwoju tej formy wypoczynku. Na podstawie własnych badań ankietowych autor stwierdził, że wśród rolników, którzy wyrażają chęć łączenia działalności rolniczej z turystyką przeważają osoby młodsze (30–40 lat) oraz lepiej wykształcone (co najmniej z wykształceniem średnim).

W województwie świętokrzyskim duża powierzchnia obszarów chronionych (66% regionu) stwarza liczne możliwości rozwoju agroturystyki i turystyki pobytowo-historycznej, ze względu na liczne atrakcje turystyczne w rodzaju zamków, dworów, obiektów przyrodniczych oraz miejsc kultu religijnego. Dodatkowo centralne położenie województwa z urozmaiconą przyrodą oraz czystym środowiskiem jest niewątpliwie atutem przyciągającym turystów z dużych miast, chcących tam wypocząć. Rozwój gospodarstw agroturystycznych jest źródłem powstania i rozwoju dodatkowego rynku zbytu na produkty żywnościowe, w tym dla gospodarstw ekologicznych i na różnego rodzaju usługi miejscowe, w tym rękodzielnictwo i rzeźbiarstwo.

W województwie świętokrzyskie w 2008 roku było 1184 gospodarstw ekologicznych i 362 gospodarstw agroturystycznych z 1166 pokojami, w których znajdowało się 3160 miejsc noclegowych. Znacząca liczba tych gospodarstw znajdowała się na obszarach chronionych i w istotny sposób pobudzała rozwój turystyki na tych terenach.

Oprócz chęci wypoczynku osób zamieszkujących, ważne jest zainteresowanie samych mieszkańców. Istotną rolę odgrywają także inne elementy, jak baza noclegowa, zorganizowana sieć szlaków turystycznych, infrastruktura drogowa, instrumenty ekonomiczne wspierające rozwój turystyki, opłacalność i posiadane środki finansowe przeznaczone na ten cel. Wśród instrumentów ekonomicznych, które stymulują rozwijanie działalności turystycznej eksponuje się ulgi i zwolnienia podatkowe, bezpłatne doradztwo, gwarancje kredytowe.

Szukając barier rozwojowych, zapytano respondentów, które z nich wywołują największe ograniczenia w rozwoju turystyki. Respondenci udzielali odpowiedzi wybierając z ośmiu zaproponowanych rodzajów barier, do których należą następujące: brak bazy noclegowej, zorganizowanej sieci turystycznej, infra-

struktury turystycznej, a także brak zainteresowania mieszkańców gminy rozwojem turystyki, brak chętnych turystów do odwiedzenia gminy, brak instrumentów ekonomicznych wspomagających taki kierunek rozwoju oraz brak środków finansowych. Wśród tych ośmiu zaproponowanych do wyboru barier, najczęściej pojawiały się: brak środków finansowych (w 26 gminach na pierwszym oraz w ośmiu na drugim miejscu) oraz brak bazy noclegowej (w sześciu gminach na pierwszym i w siedmiu na drugim miejscu). Dla ankietowanych istotną barierą jest brak instrumentów ekonomicznych wspierających rozwój turystyki (w czterech gminach na pierwszym oraz w ośmiu na drugim miejscu). Natomiast tylko w dwóch gminach (Piekoszów i Smyków) ankietowani uznali za barierę rozwoju turystyki brak opłacalności takich usług. Podobną odpowiedź uzyskano, gdy zapytano, czy mieszkańcy gminy są zainteresowani rozwojem turystyki. Tylko w czterech gminach o charakterze raczej przemysłowym, mieszkańcy stwierdzili, że nie są zainteresowani rozwojem tego kierunku w ich gminie (w dwóch gminach odpowiedzi na pierwszym i w dwóch na drugim miejscu). Szczegółowe wyniki badań zaprezentowano w tabeli 3 i 4.

Tabela 1

Wypowiedzi respondentów – bariery rozwojowe usług

Gmina	Największe bariery w rozwoju usług w opinii respondentów (w %)						
	Brak bazy usługowej życia codziennego	Brak bazy usługowej dla turystów	Brak zorganizowanej sieci usług	Brak zainteresowania usługami mieszkańcami gminy	Brak instrumentów ekonomicznych wspierających rozwój usług	Brak opłacalności działalności usługowej	Brak środków finansowych na taki rozwój
Baćkowice	27,48	26,92	17,83	21,87	23,85	19,53	27,13
Bałtów	29,00	15,15	24,75	17,35	19,59	15,31	21,87
Bliżyn	26,47	25,24	13,72	20,79	13,86	29,70	13,72
Bodzechów	27,27	31,67	25,86	23,01	19,83	22,81	20,34
Bogoria	24,03	11,11	14,06	9,30	10,08	16,28	13,95
Brody	26,51	27,82	23,49	26,51	23,08	24,24	22,90
Daleszyce	35,51	21,49	20,95	17,92	23,58	26,41	21,69
Gnojno	26,35	26,35	24,67	25,17	24,49	25,00	24,66
Górno	40,78	26,21	17,48	22,33	14,56	15,53	13,59
Imielno	34,58	19,05	28,30	25,71	23,81	26,67	20,95
Iwaniska	29,13	20,95	21,36	29,13	16,67	17,14	16,50
Kije	29,91	31,77	28,57	21,15	23,36	25,23	22,86
Kluczewsko	29,41	38,20	37,08	27,38	16,09	20,73	19,77

Gmina	Największe bariery w rozwoju usług w opinii respondentów (w %)						
	Brak bazy usługowej życia codziennego	Brak bazy usługowej dla turystów	Brak zorganizowanej sieci usług	Brak zainteresowania usługami mieszkańcami gminy	Brak instrumentów ekonomicznych wspierających rozwój usług	Brak opłacalności działalności usługowej	Brak środków finansowych na taki rozwój
Krasocin	43,81	37,73	32,07	33,65	35,92	39,62	39,80
Łagów	27,08	18,18	24,74	26,80	14,14	16,33	20,41
Łopuszno	26,60	20,88	16,16	12,22	17,65	9,09	16,67
Masłów	21,85	18,48	15,96	16,37	19,83	17,79	16,80
Michałów	22,93	26,85	25,00	22,43	19,05	15,09	17,76
Mirzec	15,74	19,82	16,67	15,17	17,43	18,18	16,96
Mniów	17,27	22,64	17,59	17,47	14,81	24,53	16,04
Nowy Korczyn	17,30	21,70	18,44	16,19	13,21	21,15	15,09
Oksa	26,27	34,33	29,41	26,86	31,58	30,53	30,83
Opatowiec	23,15	24,30	21,90	18,70	30,19	18,52	16,67
Pacanów	31,00	33,67	37,11	30,21	30,30	27,83	28,30
Pawłów	23,01	22,52	20,00	24,11	18,75	20,00	17,12
Piekoszów	19,05	14,29	15,53	11,43	9,80	4,81	9,52
Pierzchnica	31,63	40,40	36,46	38,00	31,63	31,00	34,00
Radoszyce	23,76	24,51	26,73	19,00	23,76	17,82	21,57
Raków	19,61	19,00	21,00	18,00	20,00	15,31	15,15
Ruda Małenicka	44,21	40,78	35,71	30,00	28,86	25,47	29,00
Sitkówka Nowiny	34,54	24,77	24,77	21,82	18,69	19,27	22,93
Skarżysko Kościelne	22,22	33,33	33,67	23,23	28,00	23,96	23,53
Słupia Jędrzejowska	16,96	14,91	15,31	10,62	12,28	16,81	16,67
Słupia Konecka	21,24	16,67	20,18	18,58	22,52	17,70	19,27
Smyków	37,04	32,73	31,77	24,30	22,43	25,47	32,11
Sobków	22,45	18,81	23,76	15,15	17,17	19,00	17,00
Solec Zdrój	26,98	20,31	20,80	24,22	16,28	18,55	21,70
Stopnica	10,81	10,81	9,09	10,00	9,82	7,21	6,36
Strawczyn	20,41	26,47	22,45	19,19	16,50	23,23	24,75
Szydłów	27,43	23,21	20,91	30,36	24,11	22,12	23,68
Tuczępy	14,14	17,17	16,16	17,00	15,15	16,00	14,14
Wiślica	23,53	25,49	26,53	31,68	22,55	23,76	20,95
Wodzisław	25,00	26,36	21,10	23,85	20,91	25,23	23,42
Zagnańsk	22,86	21,30	19,23	22,43	20,56	18,87	16,82
Złota	62,50	12,50	12,04	11,71	7,21	9,09	5,36

Źródło: badania własne.

Tabela 2

Wypowiedzi respondentów – szanse rozwojowe usług

Najbardziej preferowane przez respondentów szanse rozwoju (w %)					
Gmina	Ulgi w pod. od nieruchomości	Wynajem mienia	Bezpłatne do-radztwo	Ulgi w pod. od środków transp.	Gwarancje kre-dytowe
Baćkowice	20,15	22,66	18,32	22,14	23,85
Bałtów	24,21	22,58	23,71	29,47	25,55
Bliżyn	17,82	22,55	14,85	12,62	14,71
Bodzechów	24,14	24,55	24,14	25,44	16,36
Bogoria	6,98	7,14	13,28	9,62	11,63
Brody	22,39	22,14	22,14	22,14	18,90
Daleszyce	18,86	23,36	20,56	19,44	19,62
Gnojno	28,77	28,77	26,17	31,97	29,45
Górno	15,53	27,45	18,45	18,63	24,51
Imielno	17,31	21,00	25,00	19,05	22,55
Iwaniska	18,00	17,47	17,14	22,00	16,16
Kije	17,14	14,28	14,15	15,24	18,87
Kluczewsko	21,69	19,05	22,62	27,27	18,82
Krasocin	30,77	41,75	38,61	45,19	33,01
Łagów	15,62	15,46	16,49	23,96	18,56
Łopuszno	20,24	12,35	14,43	18,29	24,39
Masłów	14,65	19,64	13,44	22,41	21,05
Michałów	15,09	16,98	23,76	20,00	18,09
Mirzec	18,18	20,37	20,72	21,10	19,44
Mniów	20,95	23,76	18,63	16,50	11,76
Nowy Korczyn	20,19	19,05	22,86	20,00	21,15
Oksa	28,57	34,40	25,95	25,58	27,78
Opatowiec	18,87	22,55	23,58	30,19	25,47
Pacanów	28,12	25,53	29,16	18,28	28,26
Pawłów	12,84	7,54	10,18	14,81	13,76
Piekoszów	9,52	13,33	7,61	10,48	1,92
Pierzchnica	24,49	25,25	26,00	26,26	27,00
Radoszyce	22,77	21,43	17,82	28,28	22,22
Raków	15,15	16,16	22,77	21,00	17,00
Ruda Maleniecka	25,00	22,92	28,72	21,74	21,65
Sitkówka Nowiny	19,09	19,27	20,00	17,76	23,36
Skarżysko Ko- ścielne	24,74	23,71	15,15	23,00	22,22
Słupia Jędrzejow- ska	19,30	18,42	19,30	18,58	18,02
Słupia Konecka	14,29	17,12	16,81	16,96	15,18
Smyków	30,28	32,41	28,04	41,35	38,10
Sobków	22,45	20,62	15,46	16,49	20,20
Solec Zdrój	17,89	22,22	21,87	24,03	22,76
Stopnica	7,34	15,45	11,54	11,93	11,93
Strawczyn	19,79	13,83	14,89	19,56	27,96
Szydłów	23,21	25,89	21,93	29,20	26,36

Najbardziej preferowane przez respondentów szanse rozwoju (w %)					
Gmina	Ulgi w pod. od nieruchomości	Wynajem mienia	Bezpłatne do-radztwo	Ulgi w pod. od środków transp.	Gwarancje kre-dytowe
Tuczępy	15,63	19,39	23,47	18,00	24,49
Wiślica	25,25	26,80	22,77	24,00	22,11
Wodzisław	27,10	24,53	28,70	33,64	23,85
Zagnańsk	17,14	11,65	17,31	20,19	21,36
Złota	4,59	15,31	5,50	8,03	5,50

Źródło: badania własne.

Tabela 3

Wypowiedzi respondentów – bariery rozwojowe turystyki

Gmina	Największe bariery w rozwoju turystyki w opinii respondentów (w %)							
	Brak bazy noclegowej	Brak zorganizowanej sieci turystycznej	Brak infrastruktury turystycznej	Brak zainteresowania mieszkańców gminy rozwojem turystyki	Brak chętnych turystów	Brak instrumentów ekonomicznych	Brak opłacalności	Brak środków
Baćkowice	32,33	22,31	22,31	30,30	26,52	30,77	25,58	33,59
Bałtów	53,47	39,80	40,01	38,77	40,00	41,67	28,57	53,54
Bliżyn	52,43	38,62	44,66	35,65	31,69	51,45	38,00	56,87
Bodzechów	32,52	34,45	33,62	25,62	33,90	39,13	33,04	43,09
Bogoria	29,69	30,24	34,88	40,77	37,99	39,69	29,46	41,54
Brody	32,84	35,08	35,22	32,84	23,88	43,61	30,83	47,02
Daleszyce	21,51	20,38	16,20	19,82	26,42	26,23	23,81	31,79
Gnojno	37,76	36,74	38,92	25,00	24,00	35,81	26,18	43,92
Górno	29,41	24,27	28,16	41,35	25,49	34,66	29,71	39,81
Imielno	48,60	56,19	52,88	41,35	48,60	42,45	41,74	52,83
Iwaniska	61,54	51,96	46,47	38,84	30,10	43,13	43,69	56,73
Kije	37,04	37,96	34,26	19,45	20,75	23,15	22,43	20,37
Kluczewsko	21,83	29,76	24,69	24,73	20,99	35,29	22,35	22,47
Krasocin	30,85	30,84	27,36	21,50	18,87	23,81	20,41	28,04
Łągów	30,31	25,51	33,67	26,27	39,80	40,82	31,63	46,40
Łopuszno	22,22	35,42	31,31	33,68	23,91	52,00	33,67	50,00
Masłów	21,19	25,21	24,79	23,54	24,58	31,63	17,80	31,36
Michałów	36,90	46,16	48,54	38,68	39,82	43,93	47,66	49,53
Mirzec	38,89	36,37	33,34	32,15	37,84	41,44	36,70	45,46
Mniów	48,18	38,18	49,06	40,96	36,45	45,28	37,74	52,83
Nowy Korczyn	21,91	16,99	31,13	25,25	21,91	23,81	20,20	31,13
Oksa	30,84	34,08	36,72	31,82	21,88	39,85	34,65	41,86
Opatowiec	37,38	43,52	42,06	41,51	34,91	38,69	30,84	57,42
Pacanów	46,39	44,45	38,39	37,00	33,34	36,46	15,54	46,39
Pawłów	33,95	33,93	29,35	23,64	21,82	42,35	42,34	50,00
Piekoszów	18,10	8,57	9,52	14,42	23,30	22,85	24,77	24,76

Gmina	Największe bariery w rozwoju turystyki w opinii respondentów (w %)							
	Brak bazy noclegowej	Brak zorganizowanej sieci turystycznej	Brak infrastruktury turystycznej	Brak zainteresowania mieszkańców gminy rozwojem turystyki	Brak chętnych turystów	Brak instrumentów ekonomicznych	Brak opłacalności	Brak środków
Pierzchnica	38,39	41,00	37,11	41,42	39,00	40,41	30,00	42,00
Radoszyce	36,73	43,14	44,55	41,41	42,00	45,10	39,00	47,00
Raków	49,02	45,10	40,00	24,76	31,00	39,61	36,89	51,45
Ruda Maleniecka	40,20	41,90	35,93	34,70	31,69	44,21	28,58	58,33
Sitkówka Nowiny	18,18	9,09	16,98	20,00	17,28	17,43	18,35	19,09
Skarżysko Kościelne	41,00	37,63	45,37	32,66	33,34	42,12	22,11	35,00
Słupia Jędrzejowska	30,70	28,11	26,55	23,01	23,90	26,32	22,81	30,91
Słupia Konecka	27,82	28,70	29,73	26,09	32,17	22,61	23,22	31,58
Smyków	32,68	31,78	34,26	31,20	29,91	37,03	37,73	45,71
Sobków	37,26	37,63	36,64	35,00	21,79	39,61	27,73	39,22
Solec Zdrój	20,15	43,31	41,94	24,22	26,61	41,41	30,16	53,55
Stopnica	65,18	72,07	73,64	67,57	60,91	67,28	59,09	62,39
Strawczyn	39,22	36,37	40,63	28,57	33,34	33,33	24,00	42,86
Szydłów	54,39	48,68	41,97	45,61	40,00	41,60	34,23	47,32
Tuczępy	61,00	63,64	58,42	56,12	52,48	55,00	47,00	56,57
Wiślica	52,94	40,59	37,25	30,00	39,00	39,39	39,00	52,94
Wodzisław	38,53	42,20	38,53	35,13	26,13	40,00	23,64	43,25
Zagnańsk	41,74	27,11	35,58	26,48	21,57	34,91	22,86	37,73
Złota	19,64	60,37	38,68	18,75	10,71	20,72	21,63	76,79

Źródło: badania własne.

Tabela 4

Wypowiedzi respondentów – szanse rozwojowe turystyki.

Gmina	Najbardziej preferowane przez respondentów szanse rozwoju (w %)				
	Ulgi w pod. od nieruchomości	Wynajem mienia	Bezpłatne doradztwo	Ulgi w pod. od środków transp.	Gwarancje kredytowe
Baćkowice	33,08	25,96	42,86	27,69	33,34
Bałtów	45,46	39,36	51,52	35,05	43,30
Bliżyn	40,19	50,00	46,08	42,15	50,50
Bodzechów	38,26	35,65	39,83	36,84	42,61
Bogoria	35,66	33,33	34,61	44,53	51,56
Brody	43,61	33,84	48,54	37,50	45,12
Daleszyce	28,31	30,48	25,26	26,42	30,19
Gnojno	34,02	28,85	37,59	29,93	35,58

Najbardziej preferowane przez respondentów szanse rozwoju (w %)					
Gmina	Ulgi w pod. od nieruchomości	Wynajem mienia	Bezpłatne do-radztwo	Ulgi w pod. od środków transp.	Gwarancje kre-dytowe
Górno	30,09	24,51	19,42	21,36	18,63
Imielno	37,86	38,68	38,68	35,30	39,43
Iwaniska	44,45	38,62	50,49	39,43	43,69
Kije	19,63	21,50	26,17	29,91	28,58
Kluczewsko	32,53	23,37	27,91	26,83	30,34
Krasocin	24,76	16,66	25,75	26,74	26,22
Łagów	37,11	32,98	41,83	31,25	36,85
Łopuszno	41,67	32,53	48,48	41,67	39,76
Masłów	22,82	26,32	38,80	31,58	35,66
Michałów	50,94	39,25	43,93	44,86	53,40
Mirzec	38,89	37,61	39,45	38,18	42,20
Mniów	51,46	40,20	59,00	48,08	55,45
Nowy Korczyn	20,01	17,15	14,28	16,35	16,05
Oksa	26,36	24,19	38,28	20,16	34,38
Opatowiec	36,79	37,23	30,48	26,17	27,36
Pacanów	31,58	23,14	37,64	33,70	36,17
Pawłów	39,64	27,48	43,25	38,18	48,15
Piekoszów	22,86	33,64	27,63	29,53	24,04
Pierzchnica	35,00	25,00	40,00	31,32	41,00
Radoszyce	44,55	35,00	45,54	37,00	44,33
Raków	42,58	37,00	52,43	43,57	50,01
Ruda Maleniecka	50,55	40,41	51,05	52,75	52,81
Sitkówka Nowiny	21,82	36,95	20,19	18,36	12,73
Skarżysko Ko- ścielne	49,50	19,45	44,45	46,00	45,46
Słupia Jędrzejow- ska	26,55	46,94	21,93	23,42	25,00
Słupia Konecka	28,95	21,24	30,91	27,19	28,32
Smyków	36,79	26,17	36,19	36,69	38,32
Sobków	39,40	30,31	44,12	38,00	47,00
Solec Zdrój	42,64	35,49	47,69	38,76	43,65
Stopnica	57,66	59,09	60,00	60,91	65,14
Strawczyn	40,40	32,97	48,43	35,87	46,23
Szydłów	42,48	37,84	42,86	33,63	43,52
Tuczepy	42,00	49,79	46,39	38,78	44,45
Wiślica	37,89	31,25	44,44	34,69	39,18
Wodzisław	32,41	32,41	40,57	29,90	33,33
Zagnańsk	45,19	38,46	41,34	39,43	49,04
Złota	19,10	69,09	16,67	17,28	59,64

Źródło: badania własne.

W obecnych warunkach funkcjonowania samorządu terytorialnego mogły być wprowadzone lub już są stosowane instrumenty ekonomiczne, które znajdują się w gestii władz gminnych. Do tych instrumentów można zaliczyć: ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości, od środków transportowych czy wy-

najem mienia samorządowego po preferencyjnych cenach. Ponadto istnieją inne rozwiązania, które mogą wpływać na zdynamizowanie lub pobudzenie danego kierunku rozwoju, jak bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne oraz gwarancje kredytowe.

Wśród wyżej wymienionych instrumentów, zainteresowaniem mieszkańców gmin cieszą się głównie gwarancje kredytowe (w 14 gminach na pierwszym i w 17 na drugim miejscu) i bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne (w 18 gminach na pierwszym i w ośmiu na drugim miejscu). Równocześnie wśród zaproponowanych do wyboru instrumentów, jako mogących stwarzać szanse rozwoju turystyki, respondenci nie wykluczają ulg i zwolnień w podatku od nieruchomości (w sumie w 16 gminach na pierwszym i drugim miejscu) oraz wynajem mienia po preferencyjnych cenach (w 11 gminach, w tym w siedmiu na pierwszym miejscu).

Ze względów edukacyjnych i troski o czyste środowisko naturalne istnieje możliwość zwiedzania parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody (ekoturystyka) oraz stworzenia na tym terenie obiektów bazy edukacyjnej dla tzw. zielonych szkół. Ponadto w części gmin położonych w Zespole Parków Krajobrazowych Poniądzia występują walory uzdrowiskowe (Busko Zdrój, Solec Zdrój), co może być impulsem do pobudzania na tych obszarach rozwoju turystyki na szerszą skalę.

Dodatkowym kierunkiem rozwoju, łączącym się z turystyką oraz usługami jest **rozwój rzemiosła**, co może wynikać z zainteresowania produkcją i usługami rzemieślniczymi samych mieszkańców, ale też inwestorów oraz turystów. Ujemnie wpływają na rozwój rzemiosła także następujące elementy: brak bazy na rozwój rzemiosła, zbyt wysokie ceny na produkty rzemieślnicze, instrumentów ekonomicznych wspierających rzemiosło, opłacalności działalności rzemieślniczej, środków finansowych na taki rozwój. Istotne są instrumenty, które mogą zachęcić do działalności rzemieślniczej: ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości, wynajem państwowego lub samorządowego mienia po preferencyjnych cenach, bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne, ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych oraz gwarancje kredytowe. Najczęstszymi barierami rozwojowymi dla rzemiosła według ankietowanych są:

- brak zainteresowania produkcją rzemieślniczą samych mieszkańców – w 34 gminach,
- brak zainteresowania produkcją rzemieślniczą – w 27 gminach,
- brak bazy na rozwój rzemiosła – w 18 gminach,

- brak zbytu na produkty rzemieślnicze – w 33 gminach,
- brak instrumentów ekonomicznych wspierających rzemiosło – w 38 gminach,
- brak opłacalności działalności rzemieślniczej – w 37 gminach,
- brak środków finansowych na taki rozwój – w 42 gminach (odpowiedź „nie” w Kijach, Daleszycach, i Sitkówce Nowiny)⁷.

Mieszkańcy gmin obszarów chronionych główne szanse rozwoju rzemiosła upatrują w gwarancjach kredytowych (w 40 gminach), wynajmie mienia państwowego lub samorządowego po preferencyjnych cenach (większość gmin prócz dziewięciu jednostek) oraz ulgach i zwolnieniach w podatku od środków transportowych (w 35 gminach). Równocześnie za największą szansę na rozwój rzemiosła we wszystkich gminach (oprócz Daleszyc, Krasocina, Oksy i Słupi Jędrzejowskiej) uważa się ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości oraz bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne (w aż 42 gminach; odpowiedź „nie” w Daleszycach, Krasocinie i Sitkówce Nowiny). Należy zwrócić uwagę, że w rozwoju rzemiosła mieszkańcy też oczekują gwarancji kredytowych (w 18 gminach na pierwszym miejscu), natomiast w rozwoju turystyki respondenci preferują oprócz gwarancji kredytowych (w 14 gminach na pierwszym miejscu) również bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne (w 16 gminach). Szczegółowe wyniki badań zaprezentowano w tabeli 5 i 6.

Tabela 5

Wypowiedzi respondentów – bariery rozwojowe rzemiosła

Gmina	Największe bariery w rozwoju rzemiosła w opinii respondentów (w %)						
	Brak bazy na rozwój rzemiosła	Brak zainteresowania produkcją rzemieślniczą	Brak zbytu na produkty rzemieślnicze	Brak zainteresowania rzemiosłem mieszkańców gminy	Brak instrumentów ekonomicznych wspierających rzemiosło	Brak opłacalności działalności rzemieślniczej	Brak środków finansowych na taki rozwój
Baćkowice	30,30	20,61	19,68	14,39	20,77	17,42	20,30
Bałtów	32,67	26,21	24,74	27,55	21,78	24,00	25,25
Bliżyn	37,86	20,59	24,24	19,61	18,81	13,72	13,72
Bodzechów	28,21	25,21	17,39	20,00	20,00	19,30	19,83
Bogoria	29,46	15,62	12,80	11,54	9,30	10,85	20,00
Brody	36,30	31,11	23,88	28,15	25,76	25,93	21,05

⁷ Ł. Popławski, dz. cyt., s. 240–241.

Gmina	Największe bariery w rozwoju rzemiosła w opinii respondentów (w %)						
	Brak bazy na rozwój rzemiosła	Brak zainteresowania produkcją rzemieślniczą	Brak zbytu na produkty rzemieślnicze	Brak zainteresowania rzemiosłem mieszkanców gminy	Brak instrumentów ekonomicznych wspierających rzemiosło	Brak opłacalności działalności rzemieślniczej	Brak środków finansowych na taki rozwój
Daleszyce	38,88	26,60	30,27	21,70	23,15	23,15	20,75
Gnojno	39,60	34,01	28,87	31,54	30,61	25,50	24,67
Górno	29,12	8,74	14,85	18,45	12,62	11,76	16,50
Imielno	28,04	22,22	23,30	25,00	20,75	18,09	20,95
Iwaniska	30,77	32,04	30,69	31,37	20,95	19,23	20,00
Kije	33,33	30,55	28,97	33,02	26,85	26,85	29,63
Kluczewsko	34,94	31,18	27,47	22,72	31,39	23,86	25,84
Krasocin	38,89	36,19	26,47	30,48	31,43	26,00	39,25
Łagów	28,00	19,19	21,28	16,33	18,75	19,59	22,92
Łopuszno	25,27	21,98	20,00	30,43	18,81	21,88	15,84
Maslów	27,19	27,58	24,57	26,27	22,68	22,03	21,00
Michałów	28,44	27,10	25,00	29,24	21,30	20,75	19,81
Mirzec	26,79	22,94	22,73	19,09	22,93	25,23	16,21
Mniów	18,02	19,27	22,43	18,87	16,19	15,38	16,82
Nowy Korczyn	20,56	18,10	14,29	16,04	20,00	14,65	17,76
Oksa	47,44	34,35	37,98	30,83	35,33	36,57	38,17
Opatowiec	27,10	26,67	28,04	20,56	19,81	21,70	25,23
Pacanów	34,02	38,14	32,63	32,63	36,73	28,28	35,05
Pawłów	32,14	23,64	18,51	21,10	20,91	23,85	17,43
Piekoszów	34,29	20,95	23,30	11,43	8,73	6,67	13,46
Pierzchnica	41,00	39,00	37,00	29,00	36,36	29,29	32,00
Radoszyce	27,45	21,57	21,78	15,15	22,77	21,00	20,79
Raków	29,41	17,82	27,72	21,00	23,23	24,75	24,75
Ruda Maleniecka	33,33	32,32	30,69	29,90	22,68	32,35	24,75
Sitkówka Nowiny	43,64	20,91	23,36	27,27	21,10	22,02	22,93
Skarżysko Kościelne	32,00	30,30	24,21	25,00	30,20	37,00	28,57
Słupia Jędrzejowska	24,78	18,58	19,09	25,44	21,93	26,31	23,68
Słupia Konecka	24,35	20,00	21,05	23,28	20,51	21,93	18,58
Smyków	43,64	38,53	34,87	39,81	35,45	31,82	36,04
Sobków	30,39	17,00	19,19	15,46	19,80	19,19	16,83
Solec Zdrój	21,43	23,44	22,13	24,19	18,90	17,69	22,65
Stopnica	11,01	11,82	15,60	17,43	8,26	9,17	8,18
Strawczyn	25,25	24,51	22,00	27,27	19,79	26,80	24,24
Szydłów	26,55	21,43	28,07	28,32	26,32	25,22	26,09
Tuczępy	22,22	20,20	14,85	18,00	22,45	17,00	16,33
Wiślica	33,00	23,30	26,47	23,23	23,47	25,74	24,51
Wodzisław	32,71	28,04	27,27	20,18	25,69	26,17	27,52
Zagnańsk	25,93	28,70	23,36	19,05	21,50	21,30	19,23

Gmina	Największe bariery w rozwoju rzemiosła w opinii respondentów (w %)						
	Brak bazy na rozwój rzemiosła	Brak zainteresowania produkcją rzemieślniczą	Brak zbytu na produkty rzemieślnicze	Brak zainteresowania rzemiosłem mieszkańców gminy	Brak instrumentów ekonomicznych wspierających rzemiosło	Brak opłacalności działalności rzemieślniczej	Brak środków finansowych na taki rozwój
Złota	21,43	7,41	8,26	3,64	7,21	3,60	9,01

Źródło: badania własne.

Tabela 6

Wypowiedzi respondentów – szanse rozwojowe rzemiosła

Gmina	Najbardziej preferowane przez respondentów szanse rozwoju rzemiosła (w %)				
	Ulgi w pod. od nieruchomości	Wynajem mienia	Bezpłatne do-radztwo	Ulgi w pod. od środków transp.	Gwarancje kre-dytowe
Baćkowice	22,31	14,28	21,05	23,48	21,97
Bałtów	25,00	21,28	21,87	33,33	23,96
Bliżyn	22,55	29,41	18,45	15,53	19,00
Bodzechów	17,70	19,27	22,02	17,86	18,92
Bogoria	13,85	18,90	8,53	7,03	6,15
Brody	25,76	28,03	28,57	27,82	27,48
Daleszyce	25,93	22,43	32,04	25,69	19,27
Gnojno	27,03	31,97	29,73	32,21	32,65
Górno	20,59	25,49	17,65	17,65	21,57
Imielno	22,12	20,95	20,00	22,64	20,39
Iwaniska	18,81	23,30	20,59	26,47	21,00
Kije	14,95	18,52	18,52	19,63	21,49
Kluczewsko	28,39	25,61	26,19	29,76	21,84
Krasocin	44,66	14,41	39,62	29,52	36,54
Łągow	21,65	23,96	18,56	22,10	21,87
Łopuszno	20,45	30,12	19,39	23,53	24,71
Masłów	21,36	18,42	18,10	19,66	20,51
Michałów	18,69	27,72	26,73	24,53	20,95
Mirzec	15,60	19,82	20,72	19,26	23,64
Mniów	18,09	21,57	13,46	17,48	14,00
Nowy Korczyn	17,92	21,70	16,82	26,41	21,70
Oksa	36,92	39,68	32,31	37,50	35,71
Opatowiec	22,43	30,47	25,47	25,00	25,92
Pacanów	29,29	29,59	29,17	28,86	27,83
Pawłów	18,87	14,68	12,84	13,76	12,26
Piekoszów	12,38	8,57	6,67	12,50	10,48
Pierzchnica	25,25	25,25	28,28	28,00	27,00
Radoszyce	19,19	21,00	22,22	22,68	23,71
Raków	23,23	25,25	19,00	28,57	25,00
Ruda Maleniecka	23,16	26,88	23,91	27,66	26,04
Sitkówka Nowiny	17,59	26,85	20,00	31,82	21,82

Najbardziej preferowane przez respondentów szanse rozwoju rzemiosła (w %)					
Gmina	Ulgi w pod. od nieruchomości	Wynajem mienia	Bezpłatne do-radztwo	Ulgi w pod. od środków transp.	Gwarancje kre-dytowe
Skarżysko Ko-ścielne	28,86	26,53	19,58	27,83	28,00
Słupia Jędrzejow-ska	28,95	26,31	22,81	23,68	25,44
Słupia Konecka	10,62	18,42	12,93	11,11	13,16
Smyków	38,89	40,00	34,54	43,12	35,58
Sobków	12,37	17,17	17,82	14,28	15,15
Solec Zdrój	17,97	20,47	21,26	19,84	22,48
Stopnica	8,49	11,82	13,89	11,01	10,38
Strawczyn	18,75	25,55	28,12	24,21	23,59
Szydłów	23,48	26,78	20,87	27,19	24,77
Tuczępy	15,31	21,28	28,28	26,80	27,27
Wiślica	28,42	23,66	28,28	28,28	25,26
Wodzisław	27,10	25,47	23,15	26,85	23,36
Zagnańsk	21,90	20,19	23,81	20,95	21,78
Złota	4,46	17,86	12,73	12,96	8,65

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Przed polskimi obszarami chronionymi stoją wyzwania, które doprowadzą do zmiany oblicza wsi, gdyż jej funkcjonowanie nie może być oparte wyłącznie na produkcji rolnej. W obliczu przeludnienia wsi konieczny jest rozwój przemysłu i usług w otoczeniu rolnictwa, modernizacja przemysłu rolno-spożywczego oraz rozpowszechnienie szeroko rozumianych usług. Obecnie jedynie handel jest dobrze rozwinięty.

Podstawowym procesem gospodarczym na obszarach chronionych jest produkcja w gospodarstwach rolniczych, których produkty powinny być przetworzone i sprzedawane w pełnym cyklu produkcyjnym. Rozwój powinien być wsparty przez działania aktywizujące lokalne rzemiosło, usługi, w tym turystyczne. Ograniczenia prawne na obszarach chronionych wykluczają przedsięwzięcia gospodarcze szkodliwe dla środowiska, a tym samym wymuszają przyjazne środowisku środki i technologie. Szansa rozwoju dotyczy głównie małej i średniej przedsiębiorczości w zakresie przetwórstwa surowców powstających na tych terenach i sfery handlu oraz usług. Gospodarowanie z wykorzystaniem istniejących na obszarach chronionych walorów przyrodniczych wymaga również działań wspierających, głównie dzięki środkom finansowym z funduszy na rozwój wielofunkcyjnych obszarów wiejskich oraz ochronie środowiska.

Z przeprowadzonych badań w 45 gminach wiejskich wynika, że głównymi barierami dla rozwoju usług, turystyki i rzemiosła są brak środków finansowych i instrumentów ekonomicznych wspierających dany kierunek. Wśród najczęściej wymienianych instrumentów ekonomicznych stwarzających szanse rozwoju usług, turystyki i rzemiosła wymieniane są: gwarancje kredytowe i bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne.

Literatura

- Popławski Ł., Rutkowska-Podołowska M., Pakulska J., Podołowski G., Stępień M., *Agroturystyka jako nowoczesna forma turystyki*, Zeszyty Naukowe WSTiJO w Warszawie 2011 (w druku).
- Popławski Ł., *Uwarunkowania ekorozwoju gmin wiejskich na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, Wyd. Naukowe PWN 2009.
- Rocznik statystyczny – Ochrona środowiska 2004*, Wyd. GUS, Warszawa.
- Wiatrak A.P., *Baza agroturystyczna w Polsce i uwarunkowania jej rozwoju w Polsce*, Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja, nr 403, z. 90, Kraków 2003.
- Wpływ integracji europejskiej na przemiany strukturalne obszarów o wysokim bezrobociu*, red. L. Pałasz, Wyd. AR Szczecin, Szczecin 2004.
- Zawisza S., Pilarska S., *Liderzy wiejskich społeczności lokalnych*, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 2003, 1/2 (34), Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.

OPPORTUNITIES DEVELOPMENT OF SERVICES IN THE OPINION OF THE INHABITANTS OF PROTECTED AREAS OF SWIETOKRZYSKIE VOIVODESHIP – CONCLUSION

Summary

The area covered by protected areas in Poland amounts to 33,1% and this figure varies as far as single regions are concerned; the region with the highest percentage of areas covered by them is in the Swietokrzyskie Voivodship – 62%. There are 72 communes in Swietokrzyskie Voivodeship among which in 49 protected areas cover more

than half of the area. These areas are usually landscape parks and protected landscape areas. The research was conducted among inhabitants, who expressed their opinions in questionnaires.

In this the work presents opportunities and barriers of services, tourism and handicraft development in the communes in the area of Swietokrzyskie Voivodship as a direction of local development. The conducted research shows that what constitutes the main barriers in handicraft development in the communes of Swietokrzyskie Voivodship are: the lack of financial resources as well as the lack of economic instruments supporting the handicraft and among them most frequently economic instruments creating opportunities for the development one can enumerate: credit guarantees and free legal economic consultancy.

Translated by Łukasz Popławski